

REPERE ÎN CONTURAREA BIOGRAFIEI DEPUTAȚILOR ROMÂNI, PARTICIPANȚI LA DIETA DE LA PESTA (1848-1849)

Marta CORDEA

Keywords: *Diet of Pest, Romanian Deputy, 1848-1849, bibliographical sources, revolution forty-eighters*

Abstract: This article presents the main bibliographic sources underpinning an extensive research on the personality and work of Romanian Deputy in the Diet of Pest (1848-1849), highlighting the latest historiographical studies on the subject, and insufficient sources investigated so far. The subject is of interest because the participation and activity of Romanian Deputy First National representation diet of Pest is of great importance for completion of forty-eighter events in Transylvania, Banat and Partium and was hardly highlighted so far.

*
* *

Prima dietă cu reprezentare națională de la Pesta, a cărei deschidere oficială a avut loc în 4 iulie 1848, a funcționat asemeni parlamentului austriac, cu două camere: Casa magnaților, în care erau cuprinși cei proveniți din familii aristocratice, mitropoliții, episcopii, comiții suvereni ai comitatelor și Camera deputaților, adică dieta, în care intrau deputații aleși de cercurile electorale¹. În Camera Deputaților s-au format trei partide. Mai numeroși erau cei care s-au aliat în jurul lui Kossuth, propriu-zis partidul de guvernământ. A doua formațiune mai importantă, partidul radical, era sub conducerea lui Nyáry Pál, Teleki László și Perczel Mór. A treia aripă, era formată din elemente mai temperate ale partidului de guvernământ².

La această dietă au avut drept de participare și românii. Alegerile pentru deputații români s-au desfășurat într-o atmosferă de maximă intoleranță venită din partea autorităților maghiare. Publicația românească de la Pesta, „Amicul poporului”, deși observa că față de numărul de locuitori români, cifra deputaților români este nesemnificativă, își exprima dorința ca toți candidații câștigători „să fie însuflețiți de fericirea poporului nostru”³ și publica lista celor aleși. Dintre aceștia, de prin părțile noastre erau: Sigismund Pop din Chioar, Iosif Man din Maramureș, Gavril Mihali din Maramureș, Iosif Saplonțai în Maramureș. De asemenea, bine reprezentat era și Banatul prin Aloisiu Vlad în Caraș, Teodor Serb în Arad, Vichentie Bogdan în Torontal, Atanasie Deșco (Decico) în Timișoara, Eftimie Murgu în Caraș, Bihorul prin Ion Dragoș, Iosif Ambruș, Iosif Irimie (Irinți) și Ioan Gozman. Au mai fost aleși: Alexandru Buda în Solnocul de Mijloc, Ștefan Ioanescu, Axentie Bojincă și Maxim Pascu. După mai multe ezitări, și transilvănenii au trimis reprezentanți la dieta din Pesta: Alexandru Bohățel din Dobâca, Ioan Popovici din Orăștie și Constantin Papfalvi din Hațeg. Pe parcurs, lor li s-au mai alăturat Matei Pop Grideanu, Ioan Oniț și Simion Balomiri.

¹ Vasile Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848-1881)*, Ed. Științifică, București, 1974, p. 184.

² Gracza György, *Az 1848-49-iki magyar szabadságharcz története*, vol II, Budapesta, [1893], p. 20.

³ „Gazeta de Transilvania”, an XI, nr. 53 din 28 iunie 1848, col. 119/120; „Amicul poporului”, an I, nr. 8 din 18/30 iulie 1848, col. 119/120 apud Gelu Neamțu, *Deputații români în Dieta de la Pesta, 1848-1849*, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj”, Cluj, XIII, 1970, p. 129.

Speranțele gazetei românești nu au fost îndeplinite decât parțial și acest lucru este reflectat în volumele și în publicațiile periodice pe care le-am consultat până acum.

Atât pentru părțile din Transilvania, Banat cât și din Partium, bibliografia pașoptistă este vastă și s-au elaborat numeroase lucrări care se ocupă de această importantă perioadă din istoria României, dar prea puține dintre acestea tratează activitatea Dietei și a deputaților români din Dieta pestană. Stelian Mândruț este de părere că „Scrișul istoric românesc despre anul revoluționar 1848-1849 în Banat a însumat, înainte și după 1989, o panoplie de lucrări (articole și studii), restituiri documentare, monografii locale, restrânse sau extinse geografico-istoric, de figuri de personalități minore sau majore pentru secvența temporală menționată”⁴.

Doar câteva studii generale au alocat mai multe pagini problemelor legate de principalele luări de cuvânt ale deputaților români în Dieta de la Pesta, și ne referim aici atât la cea din 1848-1849, cât și la cea din 1861. Dintre acestea, esențiale ca importanță și ca nivel al informațiilor, sunt studiile publicate de Gelu Neamțu: *Deputații români în Dieta de la Pesta: 1848-1849*⁵, *Din istoria presei românești. „Amicul poporului” (1848) și „Democrația” (1849)*⁶, *Gavril Mihali reprezentant al Maramureșului în Dieta de la Pesta din 1861*⁷, *Din activitatea lui Sigismund Pop la 1848-1849*⁸, *„Gazeta de Transilvania” în revoluția de la 1848-1849*⁹, *Eftimie Murgu și unitatea revoluției românești din 1848*¹⁰, *Din istoria presei românești. „Concordia” (1861-1866)*¹¹.

Din istoriografia românească amintim doar câteva lucrări, care considerăm că rămân ca temelie la orice cercetare privitoare la această temă: George Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani din urmă*¹², Teodor V. Păcățian, *Cartea de Aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*¹³, volumele lui Silviu Dragomir, *Studii privind istoria Revoluției române de la 1848*¹⁴, I. D. Suci, *Revoluția de la 1848-1849 în Banat*¹⁵, Vasile Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848-1881)*¹⁶, *Istoria României. Transilvania, vol. I*¹⁷, Petru E. Papp, *Din trecutul Beiușului. Pagini de glorie și de jertfe*¹⁸, Cornelia Bodea, *1848 la români. O istorie în date și mărturii*¹⁹, Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională, 1834-1849*²⁰, Gelu Neamțu, *Fața necunoscută a revoluției române din Transilvania*²¹, Gelu Neamțu, *Revoluția românilor din Transilvania 1848-1849*²².

⁴ Stelian Mândruț, *Revoluția de la 1848-1849 din Banat în istoriografia românească de după 1989*, în vol. *Biserica, Societate, Identitate. În onoare Nicolae Bocșan*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007, p. 610.

⁵ Gelu Neamțu, *Deputații români în Dieta de la Pesta: 1848-1849*, în „Anuarul Institutului de Istorie”, Cluj, 1970, p. 127-143.

⁶ Idem, *Din istoria presei românești. „Amicul poporului” (1848) și „Democrația” (1849)*, în *Anuarul Institutului de Istorie*, Cluj, IX (1966), pp. 283-299.

⁷ Idem, *Gavril Mihali reprezentant al Maramureșului în Dieta de la Pesta din 1861*, în *Maramureș – vatră de istorie milenară*, vol. II, Ed. „Dragoș-Vodă”, Cluj-Napoca, 1997, pp. 95-99.

⁸ Idem, *Din activitatea lui Sigismund Pop la 1848-1849*, în „Marmăția”, Baia Mare, VII, nr. 2, 2002, pp. 126-139.

⁹ Idem, *„Gazeta de Transilvania” în revoluția de la 1848-1849*, în „Anuarul Institutului de Istorie Cluj – Napoca”, XXXV, 1996, Cluj-Napoca, pp. 132-159.

¹⁰ Idem, *Eftimie Murgu și unitatea revoluției românești din 1848*, în „Familia”, 1968, IV, nr. 6, p. 17.

¹¹ Idem, *Din istoria presei românești. „Concordia” (1861-1866)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca”, Cluj, IX (1981), pp. 283-299.

¹² George Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani din urmă*, Muzeul de Artă Brașov, Brașov, 1994.

¹³ Teodor V. Păcățian, *Cartea de Aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. I-VIII, Sibiu, 1902-1915.

¹⁴ Silviu Dragomir, *Studii privind istoria Revoluției române de la 1848*, Ediție, introducere, note, comentarii de Pompiliu Teodor, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1989.

¹⁵ I. D. Suci, *Revoluția de la 1848-1849 în Banat*, București, 1968.

¹⁶ Vasile Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848-1881)*.

¹⁷ *Istoria României. Transilvania, vol. I* [coordonator: Anton Drăgoescu], Cluj-Napoca, Editura „George Barițiu”, 1997.

¹⁸ Petru E. Papp, *Din trecutul Beiușului. Pagini de glorie și de jertfe*, Beiuș, „Doina” Tipografie și Librărie, 1928.

¹⁹ Cornelia Bodea, *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1982.

²⁰ Idem, *Lupta românilor pentru unitatea națională, 1834-1849*, Ed. Academiei, București, 1967.

²¹ Gelu Neamțu, *Fața necunoscută a revoluției române din Transilvania*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2004.

²² Idem, *Revoluția românilor din Transilvania 1848-1849*, Ed. Carpatina, Cluj-Napoca, 1996.

Trebuie să mai menționăm și culegerea de studii, *Biografii pașoptiste*, realizată de membri ai colectivului de editare a documentelor de la 1848-1849 privind revoluția din Transilvania din cadrul Institutului de Istorie „George Bariț” din Cluj-Napoca, care este deosebit de utilă pentru informațiile privind atmosfera epocii, dar prezintă prin intermediul câtorva articole, și aspecte mai puțin cunoscute privind personalitatea unor deputați români prezenți în dieta pestană.

Pe lângă vastele volume de documente elaborate de Institutul „George Bariț”²³ și pe lângă presa de limbă română („Amicul poporului”, „Democrația”, „Gazeta de Transilvania”, „Foaie pentru minte, inimă și literatură” etc.) dar și maghiară, prea puțin cercetată până acum („Kossuth Hirlap”, „Közlöny”, „Sürgöny”, „Pesti Hirlap”, „Vasárnapi Újság”, „Magyar Sajtó”, „Képes Ujság”, „Magyar Hirlap”, „Nemzeti Újság”, „Nép Barátja etc.), de o importanță majoră sunt procesele verbale din timpul Dietelor din 1848/1849 și 1861²⁴, precum și câteva volume mai vechi sau mai noi din istoriografia maghiară²⁵.

Pentru că aduce informații inedite, ne vom referi în continuare la cea mai recentă lucrare din istoriografia maghiară privind Dieta pestană²⁶. Acest almanah istoric prezintă pentru prima dată în istoriografia maghiară date exacte referitoare la întâia dietă cu reprezentare națională, care a funcționat în anii 1848-1849. Colectivul redacțional numără mai mult de 50 de persoane, neincluzându-i aici și pe alți colaboratori, menționați doar în dreptul contribuției lor la lucrare. Prin tradiție, istoriografia maghiară a consemnat an de an cele mai importante date care se referă la componența și funcționarea parlamentului, acest lucru menținându-se în perioada 1867-1940, după care până la apariția acestui almanah în anul 2002, nu s-a mai editat niciun asemenea document. Despre această dietă a apărut în istoriografia maghiară, în iulie 1848, o listă care cuprindea numele și adresa deputaților, dar la acea vreme nu toți deputații români erau sosiți în Pesta și nici nu fuseseră confirmați. În 1867, Szeremlei Samu a întocmit o listă ceva mai completă, pe baza publicațiilor vremii și a ziarului „Közlöny” (1848/1849), neluând în seamă, însă, anevoiosul proces al confirmărilor. Publicația semnată de Beér János și Csizmadia Andor²⁷ oferă informații ceva mai complete, fiind indispensabilă cercetărilor ulterioare anului 1954, dar care preluând lista lui Szeremlei și datorită unei regretable greșeli de tipar (lipsesc deputații al căror nume începe cu literele U și T), are numeroase lacune.

Almanahul apărut în 2002, avându-l ca redactor pe Pálmány Béla, prezintă în detaliu biografia tuturor deputaților confirmați sau nu în dieta pestană, grupându-i pe aceștia în funcție de apartenența lor, fie în Camera deputaților, fie în Camera magnaților. Sunt consemnate: numele deputatului (în ordine alfabetică), originea nobiliară (acolo unde este cazul), datele nașterii și morții, districtul pe care îl reprezenta în dietă, studiile făcute de deputat, activitatea profesională, activitatea politică etc. Cercetările s-au efectuat pe baza a numeroase documente, arhivistice și editate, aparținând Arhivelor Capitalei Budapesta, Arhivelor Universității ELTE, Arhivelor de Război Maghiare, Arhivelor Parlamentului Ungar, Bibliotecii Naționale a Ungariei etc., precum și arhivelor din alte teritorii, ca de exemplu, pentru unii deputați români, Arhivelor Naționale, Filialele Cluj, Bihor și Arad. Bibliografia aferentă este deosebit de bogată, însumând

²³ *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între 1849-1918. Documente, vol. I-VI*, Fundația Culturală Română, Ed. Academiei Române, Cluj-București, 1996-2011.

²⁴ *Az 1861 év april 2. Pestén egybegyűlt Országgyűlés képviselőházának naplója*. Red. Hajnik Károly, Vol. I, Landerer és Hackenast tulajdona, Pest, 1861; *Az...Országgyűlés Képviselőházának naplója 1861. I. kötet (volumul I)*, 1861. april 6–junius 1. <http://epa.oszk.hu/01600/01605/00001/pdf/>; *Az ... Országgyűlés Képviselőházának naplója 1861. II. Kötet (volumul II)*, 1861. junius hó 3–augustus 22. <http://epa.oszk.hu/01600/01605/00002/pdf/>.

²⁵ Tábori Kornél, *Titkosrendőrség és kamarilla. Akták-adatok a Bécsi titkosudvari és rendőrségi levéltárból*, Budapest, 1921; Tóth I. Zoltán, *Magyarok és románok. Történelmi tanulmányok*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966; Tóth I. Zoltán, *Az erdélyi és magyarországi román nemzeti mozgalom (1790-1848)*, Budapest, 1959.

²⁶ *Az 1848–1849. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja*, Red. Pálmány Béla, Magyar Országgyűlés, Budapest, 2002.

²⁷ *Az 1848/49. évi népképviselői országgyűlés*, Red. Beér János, Csizmadia Andor, Akad. (NKOgy), Budapest, 1954.

mai mult de 1250 de titluri de volume consultate. Almanahul dedicat Dietei maghiare din 1848-1849, prezintă și principalele luări de cuvânt din cadrul dietei.

Aparținând tot istoriografiei maghiare, de mare interes este lucrarea lui Tábori Kornél, *Titkosrendőrség és kamarilla. Akták-adatok a Bécsi titkosudvari és rendőrségi levéltárból*²⁸, autorul cercetând în fondurile secrete acte și documente aflate în Arhivele din Viena, de unde extrage informații inedite pe care le pune la dispoziția cercetătorilor.

Volumul lui Tóth I. Zoltán, *Magyarok és románok. Történelmi tanulmányok*, mai cunoscut în istoriografie, aduce informații referitoare la românii din Ungaria, bazându-se pe bibliografie din istoriografia românească, dar și pe scrierile lui Kossuth Lajos, precum și pe presa maghiară. De interes este capitolul care studiază relația dintre Kossuth și deputații români, Ioan Dragoș și Constatin Papfalvi.

Ar mai fi de amintit volumele lui Gracza György, *Az 1848-49-iki magyar szabadságharcz története*²⁹, volumul Kossuth Lajos *1848-1849-ben*³⁰, *Országgyűlési Almanach. 1886. Képviselőház* (redactat de dr. Halász Sándor)³¹ și ultimii trei ani ai vieții publice ai lui Széchenyi István³².

O altă lucrare cu prețioase informații legate de activitatea parlamentară a românilor în dieta pestană este cea redactată de Augustin Bunea, *Discursuri. Autonomia bisericească, Diverse*. În acest volum, un capitol intitulat „Constantin Papfalvi. Schiță biografică, scrisă în 1893”³³ este alocat deputatului Constantin Papfalvi, pe baza unei autobiografii oferite de deputat lui Augustin Bunea. Aflăm din sursă directă deci, date despre biografia lui Constantin Papfalvi, despre momentul alegerii sale în Dieta de la Cluj, apoi în cea de la Pesta, despre principalele sale luări de cuvânt în cadrul parlamentului ungar, despre întâlnirea și convorbirea avute cu Kossuth Lajos, liderul ungarilor. De asemenea, sunt surprinse numeroase aspecte referitoare la luările de cuvânt în Dieta maghiară și a celorlalți deputați români. Găsim detalii referitoare la viața și activitatea lui Papfalvi și după ce acesta a fost absolvit de urmărirea politică din anii 1848-1849 și după ce s-a reîntors ca paroh și vicar în Hunedoara.

În consistentul volum, care prezintă alte fațete ale revoluției române din Transilvania decât putem citi în celelalte volume consacrate aceluiași eveniment, *Fața necunoscută a revoluției române din Transilvania*³⁴, găsim importante informații despre ideile revoluționare din Transilvania oglindite în presa românească a vremii, chiar într-o perioadă în care aceasta se afla sub cenzură; de asemenea, un întreg capitol este alocat deputatului Sigismund Pop, fiind aduse informații inedite referitoare la activitatea sa ca deputat, iar un alt capitol se ocupă în întregime de relația pe care Nicolae Bălcescu a avut-o cu deputații români din dieta Ungariei.

Volumul *Procese politice de presă antiromânești din epoca Dualismului austro-ungar 1868-1890. Alte studii de istoria presei românești*³⁵, este o contribuție deosebit de utilă în sfera istoriei presei românești. În cercetarea noastră, reprezintă un instrument de lucru foarte prețios, căci, în afara unor procese politice de presă desfășurate din 1868 până în 1890, și care întregesc aria preocupărilor noastre, neputând fi delimitate nicidecum cronologic, găsim capitolele referitoare la publicațiile „Amicul poporului” (1848), „Democrația” (1849) și „Concordia” (1861-1866).

O lucrare de restituire biografică, *Iosif Roman (1829-1908), o personalitate bihoreană mai puțin cunoscută*³⁶, aduce în lumină, așa cum ni se precizează și în prefața lucrării, personalitatea intelectualului Iosif Roman, fratele lui Alexandru Roman, activ pe tărâmul luptei naționa-

²⁸ Tábori Kornél, *Titkosrendőrség és kamarilla. Akták-adatok a Bécsi titkosudvari és rendőrségi levéltárból*, Budapesta, 1921.

²⁹ Gracza György, *Az 1848-49-iki magyar szabadságharcz története*, vol I-V, Ediția Lampel Robert, Budapesta, 1894-1898.

³⁰ Budapesta, 1953.

³¹ Budapest, Az Atheneum R. Társ. Kiadása, 1886.

³² Kovács Lajos, *Gróf Széchenyi István közéletének három utolsó éve 1846-1848*, Vol. II, Budapest, Franklin-Társulat, magyar irod. intézet és könyvnyomda,

³³ Augustin Bunea, *Discursuri. Autonomia bisericească, Diverse*, Blaj, 1903, p. 109-140.

³⁴ Gelu Neamțu, *Fața necunoscută a revoluției române din Transilvania*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2004.

³⁵ Idem, *Procese politice de presă antiromânești din epoca Dualismului austro-ungar 1868-1890. Alte studii de istoria presei românești*, Ed. Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, Cluj-Napoca, 2004.

³⁶ Gelu Neamțu, Viorel Faur, *Iosif Roman (1829-1908), o personalitate bihoreană mai puțin cunoscută*, Ed. Universității din Oradea, Oradea, 2004 (Seria Restituiri, Nr. 1).

le, primul președinte (1849) al Societății de lectură din Oradea. În volum sunt scoase în evidență atât preocupările sale politice, fiind membru al Partidului Național Român, cât și preocupările sale culturale și literare. Editată în volum, atât corespondența sa cât și anumite contribuții publicistice ale sale, aduc lămuriri și asupra unor aspecte legate de tema noastră. Sunt mai multe pagini care fac referire la deputatul Sigismund Pop, care i-a fost profesor, și la publicațiile la care acesta a fost redactor, „Amicul poporului” și „Democrația”. În capitolul alocat corespondenței și articolelor un spațiu destul de vast este dedicat unor documente având în centru „Proiectul de împăciuire pentru români” și pe Nicolae Bălcescu. Și „misiunea” deputatului Ioan Dragoș a fost în atenția lui Iosif Roman și astfel în volum sunt enunțate părerile sale legate de aceasta.

Din volumul lui Gelu Neamțu, *Alexandru Roman, marele fiu al Bihorului (1826-1897)*³⁷, aflăm informații inedite referitoare la biografia deputatului Ioan Dragoș, care era frate cu mama lui Alexandru Roman, precum și date care se referă la deputatul român Gozman, cel ce a primit de la Kossuth misiunea de a scrie lui Avram Iancu și de a liniști oamenii din district. Tot din această lucrare aflăm că Alexandru Roman era în posesia scrisorilor lui I. Șterca Șuluțiu, care conțin informații despre revoluție și despre Ioan Dragoș. De asemenea, aflăm că în publicația „Concordia” (1861-1866), Alexandru Roman face referiri la activitatea deputaților din Dieta de la Pesta și amănunte despre colaborarea lui Vincențiu Babeș la acest periodic³⁸.

În corecta abordare și cercetare a activității parlamentare a deputaților români în Dieta de la Pesta (1848-1849), trebuie să ținem cont de utilizarea factorului interdisciplinar în fixarea cazuisticii³⁹ și asimilarea noilor tendințe la nivel experimental conceptual-metodologic (mentalități, demografie, imaginar social, identități și alterități etc.)⁴⁰ care fac posibilă o mai complexă cercetare a personalității și activității deputaților din Dieta de la Pesta din anii 1848-1849, 1861. Doar prin multidisciplinaritate, înțeleasă ca o asociere de discipline care concură la o realizare comună, dar fără ca fiecare disciplină să modifice în mod sensibil propria viziune asupra lucrurilor și propria metodă⁴¹, cercetarea biografiei și activității deputaților români din Dieta de la Pesta, poate avea o solidă temelie științifică.

Marta Cordea

Biblioteca Județeană Satu Mare

Satu Mare, RO

martacordea@yahoo.com

Bibliografie:

Publicații:

Bariț, George, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani din urmă*, Muzeul de Artă Brașov, Brașov, 1994.

Bodea, Cornelia, *Lupta românilor pentru unitatea națională, 1834-1849*, Ed. Academiei, București, 1967.

Bodea, Cornelia, *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982.

Bunea, Augustin, *Discursuri. Autonomia bisericească, Diverse*, Blaj, 1903.

Dragomir, Silviu, *Studii privind istoria Revoluției române de la 1848*, Ediție, introducere, note, comentarii de Pompiliu Teodor, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1989.

Encyclopaedia Universalis, corpus 12, Paris, [1994], p. 433-438.

³⁷ Gelu Neamțu, *Alexandru Roman, marele fiu al Bihorului (1826-1897)*, Fundația Culturală „Cele Trei Crișuri”, Oradea, 1995.

³⁸ *Ibidem*, p. 60.

³⁹ Stelian Mândruț, *Revoluția de la 1848-1849 din Banat în istoriografia românească de după 1989*, în vol. „Biserică, Societate, Identitate. În onoare Nicolae Bocșan”, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007, p. 605-611.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Encyclopaedia Universalis*, corpus 12, Paris, [1994], p. 433-438.